

“Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında 1577-1609 Yılları Arasında Meydana Gelen Suhte İsyanları”

■ Sibel KAVAKLI KUNDAKÇI*

The Suhte Rebellions in the Sanjaks of Kastamonu, Bolu and Çankırı Between 1577-1609

Özet

16. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle, suhtelerin erzak ve para toplamak amacıyla başlattıkları eylemleri, daha sonra başka eşkiya gruplarının da katılımıyla birlikte büyük bir isyan halini almıştır. Suhte isyanlarının Anadolu'da en çok yaşandığı yerler arasında Kastamonu, Bolu ve Çankırı sancakları bulunmaktadır. Bu sancaklarda isyanların daha kalabalık gruplar halinde seyrettiği ve devletin de bu isyanlara karşı daha sıkı tedbirlere başvurduğu 1577 ile 1609 yılları arasında görülen suhte isyanları makalenin konusunu meydana getirmektedir. Bu isyanların nasıl ortaya çıktığı, isyanlara kimlerin katıldığı ve halkın isyanlardan nasıl etkilendiğinin yanında isyanlara karşı devletin aldığı genel tedbirlerin bölge bağlamında değerlendirilmesi, makalenin amacını oluşturmaktadır. Konu, mühimme defterlerine göre ele alınacaktır. Defterlere göre, bölgede meydana gelen isyanlar, kronolojik bir sıra halinde ve temasına göre değerlendirilecektir. Anlatılan yıllar içinde bölgenin, yoğun bir şekilde suhte isyanlarına maruz kaldığı ve bazı dönemlerde ehl-i örfün ve halkın da isyanlara dâhil olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun bölgede daha büyük bir kargaşaya sebep olduğu ve isyanların bastırılmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir. Ayrıca, ele alınan bölgenin söz edilen yıllarda suhte isyanları bağlamında ilk kez çalışılmış olması, makalenin özgün yönünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Bolu, Çankırı, Suhte, İsyan

SORUMLU YAZARLAR/CORRESPONDING AUTHOR

Sibel KAVAKLI KUNDAKÇI
Kastamonu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/Türkiye
E-posta/E-mail: skavakli@kastamonu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 17.02.2025
Kabul/Accepted: 03.03.2025
Yayımlanma/Publication: 11.04.2025

ATIF/CITATION:
Kavaklı Kundakçı "Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında 1577-1609 Yılları Arasında Meydana Gelen Suhte İsyanları" Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 33, (2025), 98-115

Abstract

As a result of the socio-economic problems of the Ottoman Empire in the mid-16th century, the actions that suhtes (madrasah students) led in the middle of the 16th century to collect provisions and money, later became a major rebellion with the participation of other brigand groups. The places where suhte rebellions most experienced in Anatolia are Kastamonu, Bolu and Çankırı sanjaks. The subject of the article is the suhte rebellions seen between 1577 and 1609, when the rebellions in these districts were more crowded and the state resorted to stricter measures. The purpose of the article is to evaluate how these rebellions emerged, who participated in the rebellions and how the people were affected by the rebellions, as well as the general measures taken by the state against the rebellions in the context of the region. The issue will be dealt with according to the mühimme records. According to the records, the rebellions that occurred in the region will be evaluated in a chronological order and according to their theme. It has been determined during the years evaluated, the region was subjected to intense suhte rebellions and that in some periods, ehl-i örf and the people were also involved in the rebellions. It is thought that this situation caused greater disorder in the region and made it difficult to suppress the rebellions. In addition, the fact that the region in question was studied for the first time in the context of the suhte rebellions in the mentioned years constitutes the original aspect of the article.

Keywords: Kastamonu, Bolu, Çankırı, Suhte, Rebellion

*Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-5407-4107

Giriş

Anadolu ve Rumeli’de halkı perişan eden ve büyük bir güvenlik sorununa sebep olan suhte isyanları, 16. yüzyılın ortalarında medrese öğrencileri tarafından başlatılmıştır. İlim tahsil etmek üzere köylerinden çıkıp, şehirlere gelen bu gençleri isyancı durumuna düşüren nedenler, toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasal alanda meydana gelen bir takım olaylar sonucunda, Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü krizle yakından ilgilidir.¹ Bu krize bir de bu yüzyılda meydana gelen nüfus artışı da eklendiğinde; devlet, beklenmedik bir problemle karşı karşıya kalmıştır.² Temelde bir taraftan bu medreselilerin istihdam edilememesi, diğer taraftan da geçimini temin etmekte zorlanan köylünün toprağını terk ederek şehirlere göç etmesi³; “levent”, “suhte”, “sekban” ve “haramî” gibi farklı karakterde ancak birlikte hareket eden grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴ Bunlar, yollara inip yolcu ve tüccarların malını ve parasını gasp etmek, köyleri basıp soygunculuk yapmak, kız ve oğlanları kaçırmak, insanlara işkence etmek ve öldürmek gibi türlü olaylara sebebiyet vermişlerdir. Bununla birlikte suhtelerin devlet düzenini topyekûn tehdit edebilecek bir aşamaya da ulaşamadıkları söylenmelidir. Hareketleri hep bir elebaşının öncülüğünde gerçekleşmiş ve yerel düzeyde kalmıştır.⁵

Suhtelerin ilk olarak 1558-59’da Şehzade Bayezid ile Şehzade Selim arasında yaşanan taht kavgasının sebep olduğu sosyal ve ekonomik sorunları fırsat bilerek isyan ettikleri bilinmektedir.⁶ Devamında III. Murad döneminde meydana gelen gelişmeler, suhtelerin isyan etmesine neden olan etkenlerin artarak devam etmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. III. Murad, tahta çıktığında Kanuni ve II. Selim zamanlarında devletin iç ve dış idaresinde önemli bir rol oynayan Sokullu Mehmed Paşa’yı veziriazamlık makamında bırakmıştır.⁷ Ancak padişah, Sokullu’nun muhaliflerinin de etkisinde kalarak, onun güç ve etkinliğini zayıflatınca devlet otoritesinde bir boşluğa neden olmuştur.⁸ 1578 yılında İran seferleri de başlayınca diğer isyancı gruplarla birlikte suhteler durdurulamaz hale gelmişlerdir. Aslında Sokullu, İran seferinin ne kadar zor geçeceğini tahmin etmişti. Bu yüzden, kapıkulu askerlerinin iyice şımaracağı, giderlerin artacağı, artan vergilerden ve askerlerin uygunsuz hareketlerinden dolayı halkın perişan olacağı ve İran fethedilse de halkın Osmanlı hâkimiyetini kabul etmeyeceği gibi sebeplerle sefere karşı çıkmıştı. Ona göre, suhte isyanlarının devam ettiği sırada iki ülke arasındaki mevcut statü korunmalıdır. III. Murad ise, Sokullu’nun aksine Lala Mustafa Paşa’yı başkomutan tayin ederek sefer emrini vermiştir. Osmanlı-İran savaşı tam 12 yıl sürmüş ve

¹ Suhte isyanlarının nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası “Celali İsyancıları”*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 33-149; Oktay Özel, “Şiddetin Egemenliği 1550 ila 1700 Arasında Celaliler”, *Osmanlı Dünyası*, Editör Christine Woodhead, Alfa Yayınları, İstanbul 2023, s. 259; Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, İstanbul 2015.

² Fernand Braudel, *Akdeniz I*, Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2017, s. 42.

³ Halil İnalıcık, “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, İstanbul 1996, s. 11.

⁴ Akdağ, *Celali İsyancıları*, s. 33-74.

⁵ Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak, Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.

⁶ Akdağ, *Celali İsyancıları*, s. 163.

⁷ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 2; Bekir Sıtkı Baykal, “III. Murad”, *İslam Ansiklopedisi*, C 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s. 172-176.

⁸ Abdullah Zararsız, “Osmanlı Kroniklerinde Sokullu Mehmed Paşa ve Sokoloviç Ailesi”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 11 (2021), s.321-354. <https://doi.org/10.13114/MJH.2021.568>.

1590'da imzalanan İstanbul Antlaşması ile son bulmuştur.⁹ Sefer dolayısıyla sancakların boş kalması ve seferin uzun sürmesinin neden olduğu olumsuz sosyal ve ekonomik koşullar, isyancıları daha da çok cesaretlendirmiştir.

Suhte isyanlarına maruz kalan yerlerden biri de Kastamonu, Bolu ve Çankırı sancaklarını içine alan bölge olmuştur.¹⁰ İsyanların burada yoğunlukla görülmesinin sebepleri arasında, bölgedeki medrese sayısı, nüfus artışı ve bu artışa bağlı olarak yine artan bekâr erkek sayısı ve artan medreseli sayısı, bölgenin dağlık yapısı ve Kefe ile yapılan ticarete önemli bir noktada yer alması gibi etkenler gösterilebilir. 1559 ile 1576 yılları arasında adı geçen sancaklarda meydana gelen suhte isyanlarının değerlendirildiği bir başka makalede, bu etkenler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bahsi geçen makalede, Osmanlı Devleti'nin bu yüzyılda içine düştüğü krizle birlikte suhtelerin isyan etmesinin genel sebeplerinin ele alınmasının ardından adı geçen sancaklar, idarî olarak tanıtılmış ve bölgenin neden bir isyan sahası haline geldiği, isyancıların nasıl ve nerelerde örgütlendikleri üzerinde durulmuştur. İlk isyanların konu edildiği bu makalede, isyanların sayıca daha az suhte tarafından gerçekleştirildiği ve sadece yaşamsal ihtiyaçların sağlanması için köy basma ve yol kesme şeklinde cereyan ettiği ileri sürülmüştür.¹¹ Bu çalışmada ise özellikle İran seferlerinin başlaması neticesinde sancakların boşalmasını fırsat bilen suhtelerin daha kalabalık gruplar halinde hareket ederek kitlesel eylemlere başvurdukları ve şiddetlerini artırdıkları savunulmakta ve isyanların gelişim süreci bu bağlamda ele alınmaktadır. Buna göre, bölgede 1577'den 1609 yılına kadar görülen suhte isyanlarının dönemin askerî ve siyasî olaylarından etkilenerek hangi tarihlerde yoğunlaştığı, bu dönemde suhtelere liderlik yapan eşkıya reislerinin isimleri ve zamanla isyanlara ehl-i örf ve halkın dâhil olmasıyla isyanların sona erme süreçleri tartışılacaktır. İsyanların bastırılması konusunda devletin başvurduğu tedbirlerin bazı devlet görevlileri tarafından nasıl ve ne şekilde kötüye kullanıldığı anlatılacaktır.

Çalışmanın ana kaynağını mühimme defterleri oluşturmaktadır. Bilindiği gibi mühimme defterlerindeki kayıtlar, berat ve fermanların suretleridir. Divan toplantılarında alınan kararlar, padişah tasdikinden geçtikten sonra bu defterlere kaydedilmişlerdir.¹² Dolayısıyla bölgede, suhtelerden kaynaklanan her türlü olay, bölgeden merkeze iletilen raporlar vasıtasıyla bu kaynaklara yansımıştır. Devlet de bu raporlar doğrultusunda yapılması gerekenler hakkında bölgeye talimatlar göndermiştir. Bu belgelerin değerlendirilmesi neticesinde, bölgede meydana gelen isyanlar, konusuna göre kronolojik bir sıra dâhilinde ele alınacaktır. Konu ile ilgili en kapsamlı çalışma, Mustafa Akdağ'ın "Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları" isimli eseridir.¹³ İsyanların başlangıç dönemi olarak değerlendirilebilecek 1559 ile 1576 yılları arasında bölgedeki suhte isyanlarının anlatıldığı bir

⁹ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1961, 55-68; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1590)*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962; Rudi Matthee, "Saiklerin ve Sebeplerin Işığında 986-998/1578-1590 Tarihli Osmanlı-Safevî Savaşı", *Cihannüma*, 4/2 (2018), s. 115-140. <https://doi.org/10.30517/cihannuma.505371>.

¹⁰ İsyanların yoğun yaşandığı yerler: Edirne, Gümölcine, Selanik'i içine alan Rumeli; Bursa, Bilecik, Afyonkarahisar üçgeni; Manisa, Muğla, Isparta üçgeni; Kastamonu, Çankırı, Bolu üçgeni; Tokat, Amasya, Çorum üçgeni ve Tarsus, Silifke, Manavgat üçgeni. Bkz. Akdağ, *Celali İsyanları*, s. 160-162.

¹¹ Sibel Kundakçı, "Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında Suhte Olayları (1559-1576)", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (2022), s. 1155-1170. <https://doi.org/10.11616/asbi.1146757>.

¹² Mühimme defterleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Mühimme Defterleri", *İslam Ansiklopedisi*, C 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s. 519-522; Ayrıca yayınlanan 5 Numaralı Mühimme defterinin sunuş kısmına da bakılabilir. *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1994, s. VII-XLV.

¹³ Akdağ, *Celali İsyanları*.

makale çalışması mevcuttur.¹⁴ Bunun yanında literatürde Bursa, İçel şehirleri örneğinde çalışmalar yapıldığı gibi genel olarak suhte fesadının anlatıldığı eserler de vardır.¹⁵ Özellikle suhte olayları bağlamında daha önce ele alınmayan Rumeli'nin Anadolu ile karşılaştırılarak verildiği makale son derece değerlidir.¹⁶ İlâveten Kastamonu için eşkıyalık ile ilgili çalışma yapılmış ancak burada doğrudan suhte isyanları anlatılmamıştır.¹⁷ Böylece, değerlendirilen yıllar için isyanların en çok yaşandığı yerlerden biri olarak bu bölgenin ilk kez ele alınmasının, çalışmayı özgün kılacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bölge bağlamında değerlendirilen suhte isyanları ile ilgili elde edilen sonuçların, genel olarak Osmanlı tarih yazımında, suhte olaylarının değerlendirilmesine katkı sunabilir.

1. 1577-1579: Osmanlı-İran Savaşı Başlarken Suhte İsyanları

Suhtelerin isyan etmek üzere bir lider arayışı içerisine girdikleri bu yıllarda, hem elebaşı konumunda olan isyancıların, hem de etraflarında toplanan eşkıyanın sayısı giderek artmıştır. 1576'da Kastamonu'da Ardıçoğlu ve Gökosman; 1577'de Gerze'de Alihan ve Kuloğlu birer lider olarak ortaya çıkarak etraflarına topladıkları suhtelerle bölgede eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Sinop kale dizdarının, Gerze'de çıkan olaylardan merkezi haberdar etmesi neticesinde, suhtelerin toplanmasını engelleyemediği ve olayları önleyemediği gerekçesi ile Kastamonu beyinin suçlandığı anlaşılmaktadır.¹⁸ Böylece, isyanları bastırma konusunda yerel idarecilerin yeterince başarılı olamadığını düşünen devlet, Ardıçoğlu ve Gökosman isyanlarında bölgeye takviye olarak Hüseyin Çavuş'u göndermiştir.¹⁹ Adeta bir müfettiş gibi çalışan bu çavuşlar, olaylar devam ederken istihbarat toplayıp merkezi bilgilendirmişlerdir. Olayların tek başına suhtelerden mi yoksa başka eşkıya gruplarından mı kaynaklandığı dahi belli değilken; devletin, isyanları kimlerin çıkardığı, neden bastırılmadığı ve kimler tarafından desteklendiği konusuna dair görevlendirilen bu çavuşlar aracılığıyla bilgi edinmeye çalıştığı söylenebilir.²⁰

Olayların başından itibaren isyanların sadece suhtelerden kaynaklanmadığı, suhtelerle birlikte diğer eşkıya grupları tarafından da çıkarıldığı bilinen bir gerçektir. Örneğin, 1578'in sonlarında Ereğli'de suhtelerle birlikte "haramzadelerin" de evler basıp, Müslümanlara zulmettikleri hakkındaki bir hüküm, Ereğli kadısı Mahmud'a gönderilmiştir.²¹ Benzer bir şekilde, aynı yıl vergi tahsil etmek üzere Gerze'ye gelen Sinop mukataası emini ve adamlarının suhte adına yol kesen haramîler tarafından saldırıya uğradıkları yine Sinop kale dizdarı tarafından merkeze bildirilmiştir. Hatta dizdarın anlattıklarına göre çıkan çatışmada isyancılar, emini ve hizmetkârını yaralamışlar ve üzerlerinde bulunan eşyayı ve vergi parasını

¹⁴ Kundakçı, "Suhte Olayları (1559-1576)", s. 1155-1170.

¹⁵ Yunus Koç, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (2013), s. 147-159; Ensar Köse, "İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)", *Çukurova Araştırmaları*, 3/1 (2017), s. 22-51; Savaş Yılmaz, "III. Murat Döneminde Eşkıya Suhtelerle Yapılan Müzakere Üzerine Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45/2 (2018), s. 61-82; Gökhan Toka, "XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları", Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2019; Özlem Yılmaz Solak, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suhte İsyanları (1558-1576)", Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla 2014.

¹⁶ Galip Çağ, "Rumeli'de Suhte (Softa) Olayları ve Anadolu ile Karşılaştırmalı Bir Bakış (1566-1609)", *İçtimaiyat Osmanlı'dan Günümüze Balkanlar Özel Sayısı* 3, (2023), s. 1-11. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1297089>.

¹⁷ Fahri Maden, *Kastamonu'da Eşkıyalık*, Kitabevi, İstanbul 2018.

¹⁸ TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Mühimme Defterleri (A. {DVNSMHH.d.}), 31/543, (27 Cemâziye'l-âhir 985 [11 Eylül 1577]).

¹⁹ BOA., A. {DVNSMHH.d.} 28/484, (25 Receb 984 [18 Ekim 1576]).

²⁰ Çağ, "Rumeli'de Suhte (Softa) Olayları", 5.

²¹ BOA., A. {DVNSMHH.d.} 35/925, (17 Ramazan 986 [17 Kasım 1578]).

da gasp etmişlerdir.²² Görüldüğü gibi Gerze’de Alihan ve Kuloğlu’nun emrinde silahlı çeteler halinde dolaşan suhteler ya da suhte gibi davranan hırsızlar, eşkıyalıklarını sürdürürken ehl-i örfte de saldırmaktan ve hatta onların üzerinde bulunan devlet malını çalmaktan çekinmemişlerdir. Bu durum, devlet adına iş yapan ehl-i örfün köylere ve kasabalara gittiklerinde sık sık suhte saldırılarına maruz kaldıklarının bir göstergesi olabilir.

Suhtelerin ehl-i örfte karşı tutumunu gösteren ve yine suhte kılığına giren eşkıya tarafından bu yıllarda gerçekleştirilen bir isyan hareketi de Boyabad’da meydana gelmiştir. Depekköylü Gökdeli olarak tanınan Satılmış isimli bir emin, Boyabad Kadısı Hayreddin’i suhte kıyafeti giydirilmiş dört kişiye yakalattırıp zorla evine getirtmiştir. Satılmış’ın evinde toplanan tüm isyancılar, kadı ve hizmetkârını döverek öldürmüşlerdir. Sonra da hep birlikte kadının evine gidip, tüm malını gasp etmişlerdir. Bu olay, isyancıların kendilerini desteklemeyen kadılara karşı yürüttükleri, yıldırma yönelik eylemlerinin ölümle sonuçlanmasına neden olmuştur. Olay hakkında bir mektup ile merkezi bilgilendiren Kastamonu beyi, köy halkının isyancılardan korkması neticesinde olaya karşı suskun kaldıklarını da ifade etmiştir. Bu durum, halkın isyancılara karşı sergilediği tavrı göstermesi bakımından da ayrıca önemlidir.²³

Bölgede suhte isyanları dolayısıyla çıkan karışıklıklar, İran seferi başladığında daha da artmıştır. Konu hakkında seferin başlama tarihinde 1578’de Kastamonu beyi Mustafa Bey, sancakta suhte sayısının fazlalığından ve bunların sancakbeyinin yokluğundan faydalanıp eşkıyalıklarını artırdıklarından yakındığı bir mektubu merkeze bildirmiştir. Görüldüğü gibi İran seferi dolayısıyla sancakların boş kalması isyancıları cesaretlendirmiş olmalıdır. Bu sebeple, diğer sancakbeyleri gibi Kastamonu beyi de sancağı muhafaza edecek kuvvetlerin olağan zamanların aksine sayıca arttırılmasını istemiştir. Bunun sonucu olarak devlet, isyancılara karşı koymak için sancakta muhafazaya kalan 1500 akçe ve be-nevbet tımar tasarruf eden sipahilerden, kale mertlerinden ve diğer korucu güçlerinden her kadılıktan bir tane olmak üzere bir “yiğitbaşı” tayin edilmesini istemiştir.²⁴ İsyanların bastırılmasında önemli bir rol üstlenen kadı ve sancakbeylerinin şimdi de bu yiğitbaşı vasıtasıyla “il erleri”nden oluşan mahallî birliklerden faydalanmaları yoluna gidilmiştir. Devletin isyanlara karşı en başından beri köylerin gençlerinden meydana gelen ve her köy için oluşturulmuş milis il erlerinden yararlandığı bilinmektedir.²⁵ Ancak bu il erlerinin gerek kadı ve gerekse sancakbeyleri ile birlikte isyancılara karşı yürüttükleri operasyonların işe yaradığını söylemek pek de mümkün değildir. Çünkü il erleri de çoğu zaman ya isyancılara katılmış ya da halk tarafından kendilerine bakılmasını istemişlerdir.²⁶ Böylece devletin isyancılara karşı daha güçlü ve kalabalık bir kovuşturma gücü oluşturma isteği başarılı olamamıştır. Örneğin, 1578 yılının sonlarında Sinop kadısı, isyancılara karşı koymak için bölgedeki sipahi, kuloğulları ve il erleri gibi hiçbir kovuşturma gücünden destek alamadığını belirterek, bu güçlerin birleşerek kendisine yardım etmeleri konusunda merkez tarafından acilen uyarılmalarını istemiştir.²⁷ Sinop kadısının bu talebine karşılık merkez, bu güçlere kadıya yardım etmeleri gerektiğini bildirmiş, askerlerin özellikle pazar yeri gibi kalabalık mekânlarda ve toplanma yerlerinde silahlarıyla hazır olmaları gerektiğini emretmiştir. Bu yazışmalardan, kazalarda sadece sancakbeyi ile kadı ve emrindeki adamlarından oluşan bir kovuşturma kuvvetiyle isyanların

²² BOA., A./DVNSMHH.d. 35/629, (19 Receb 986 [21 Eylül 1578]).

²³ BOA., A./DVNSMHH.d. 33/521, (17 Zi’l-kâde 985 [26 Ocak 1578]).

²⁴ BOA., A./DVNSMHH.d. 35/75, (19 Rebîü’l-âhir 986 [25 Haziran 1578]).

²⁵ Mücteba İlgürel, “İl erleri”, *İslam Ansiklopedisi*, C 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 59-61.

²⁶ Akdağ, *Celali İsyanları*, s. 210-211.

²⁷ BOA., A./DVNSMHH.d. 35/468, (29 Cemâziye’l-âhir 986 [2 Eylül 1578]).

bastırılmaz boyutlara ulaştığı ve bölgede bulunan tüm silahlı unsurlardan işbirliği konusunda yardım talep edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, 1579'da bölgenin suhtelerden temizlenmesi için Kastamonu beyi ve adamlarına 200 il eri daha katılmıştır. Bunların katkısıyla isyancılarla yer yer küçük çaplı çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Kastamonu kadısının merkeze bildirdiğine göre bir çatışmada, üç isyancı öldürülmüş, ancak her iki taraftan da yaralananlar olmuştur. Kurtulan isyancılar ise kaçarak çevre vilayetlere sığınmışlardır.²⁸

Benzer bir çatışma durumu Çankırı'da Canbazoğlu Resul adlı bir eşkıya liderinin ölü ele geçirildiği olayda da yaşanmıştır. 140 kadar suhteyi etrafında toplamayı başaran Resul ve çetesi, köy köy gezerek, salgın salıp, köylüleri çeşitli işkencelerle öldürmeye varan eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Çankırı beyi Ali Bey, kethüdası Hasan başta olmak üzere diğer adamlarıyla birlikte sancakta kalan sipahilerin başına "serdar" olmak üzere suhtelerin üzerine gitmiş, çıkan çatışmada, çete lideri Resul ile dört adamı öldürülmüş ve diğerleri de kaçmıştır. Yine olayların soruşturulması için merkez, divan çavuşlarından Mesih Çavuş'u bölgeye gitmek üzere görevlendirmiştir.²⁹ Devletin suhtelere karşı aldığı tedbirlere paralel olarak aynı tarihte bu defa da Bolu'da suhte ve diğer eşkıya gruplarını yakalamak amacıyla Zaim Cemşit, sancağı korumak için kalan sipahilere "serdar" tayin edilmiştir.³⁰

Bu süreçte devlet, isyanların bastırılmasında öncelikli olarak sancakbeyi ve kadıyı sorumlu tutmuş sonra da onların muhafazaya kalan sipahilerden, kuloğullarından ve il erlerinden destek alarak kovuşturma güçleri oluşturmalarını istemiştir. Bunun da yeterli olmadığı durumlarda merkezden çavuşlar gönderilmiştir. Ancak sancaklarda bey ve kadı arasında yaşanan yetki krizi, suhtelere karşı girişilen operasyonlarda da ortaya çıkmış ve mücadelede ortak bir tutum oluşturulamamıştır. Sancakbeyi ve adamlarının cerime ücreti alabilmek için yakaladığı her suhteyi sorgulamasına karşılık, ehl-i örfle rekabet halindeki bazı kadılar, isyancıları kolaylıkla serbest bırakarak onları adeta koruma çabası içine girişmişlerdir.³¹ Konuya Kastamonu'da suhte eşkıyası olduğu gerekçesi ile yargılanan ve idam edilmek üzere sehpaye çıkarıldığında ipi kırılan ve sonrada serbest bırakılan Seyfullah örnek olarak verilebilir.³² Bilindiği gibi sancakta padişahın yürütme gücünü sancakbeyi temsil etmektedir.³³ Yargı yanında mülkî ve malî konularda da sorumlu olan kadının en önemli özelliği ise mahallî otoritelerden bağımsız olmasıdır. Bu durum, çoğu zaman iki yerel idareciyi yetki bakımından karşı karşıya getirmiştir.³⁴

2. 1581: Sokullu Mehmed Paşa'nın Ölümünün Ardından Suhte İsyanları

Suhteler, devlet tarafından kendilerine yönelik oluşturulan her türlü güç birliğine, zamanla daha sert tepki göstermeye başlamışlardır. Buna bir de 1579 yılında Sokullu Mehmed Paşa'nın vefat etmesi sonucu ortaya çıkan otorite boşluğu eklenince suhte isyanları daha da artmıştır. Örneğin, 1581'de Bolu'da meydana gelen bir olay, suç unsuru taşıyan hemen hemen her olayın altından suhtelerin çıkar hale geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Günümüzde Karabük'ün Ovacık ilçesi olduğu bilinen Ulak halkının merkeze gönderdiği

²⁸ BOA., A./DVNSMHHM.d. 36/475, (9 Safer 987 [7 Nisan 1579]).

²⁹ BOA., A./DVNSMHHM.d. 36/959, (9 Rebîü'l-âhir 987 [5 Haziran 1579]).

³⁰ BOA., A./DVNSMHHM.d. 36/924, (9 Rebîü'l-âhir 987 [5 Haziran 1579]).

³¹ Akdağ, *Celali İsyanları*, 81.

³² BOA., A./DVNSMHHM.d. 53/4, (01 Muharrem 993 [3 Ocak 1585]).

³³ Yücel Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Âdem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, 38/152 (1974), s. 666.

³⁴ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayınları, İstanbul 2007, s. 39-40.

mektuptan anlaşıldığına göre, Durak Çavuş tarafından teftiş ve kontrol edilmek üzere Ulak'a getirilen Ankara havas emini Kara Kadioğlu Mehmed'i, kardeşleri Emrullah ve Mustafa yaklaşık 40 suhte ile birlikte kaçırmak istemiştir. Mektuptan Durak Çavuş'un 200 hisar eri ve il eri toplayarak isyancılarla çatışmaya gireceği sırada suhtelerin cesaret edemeyip kaçtıkları anlaşılmaktadır.³⁵ Aynı yıl içerisinde bu defa da Çankırı beyi ve kadılarına gönderilen hükümden, Çalık Veliyyüddin, Ekmeloğlu, Arpacıoğlu ve Kılıçoğlu isimli eşkiya liderleri suhtelerin başında yolcu ve tüccarların yolunu kesmek, evler basıp, insanları öldürmek, mallarını yağmalamak suretiyle bölgede halkı perişan ettikleri bilgisine ulaşılmaktadır.³⁶ Yine, Tosya'da da suhte olaylarının devam ettiği sancağın merkezle yaptığı yazışmalarından anlaşılmaktadır.³⁷

3. 1582: Sivil Halktan ve Suhtelerden Silahların Toplatılması Girişimi

Şiddeti zamanla artan isyanlara karşı devletin başvurduğu yöntemlerden biri de isyanı bastırmak konusunda görevli olmayan herkesin elindeki silahların toplatılması emrini vermesidir. Konu hakkında, 1582'de Bolu beyi ve kadılarına yazılan fermanında, hem olaylara karışan suhtelerden hem de onlara karşı silah kullanan sivil halktan silahlarının toplanması emredilmiştir.³⁸ Devlet, halkı silahsızlandırma yoluna giderek isyanların büyümesini önlemeye çalışmıştır. Ancak bahsi geçen fermanın bu tedbirin yürütülmesinin oldukça zor olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, sipahiler gizliden gizliye halkı silahlandırırken bu durum, bazı kişilerin sipahi hizmetinde oldukları gerekçesiyle silahlarını teslim etmeye direnç göstermelerine neden olmuştur. Çünkü sipahilerin el altından halkı silahlandırdığı bilinmektedir. Ayrıca, ülkenin her tarafına gönderilen bu tür emirler, halk arasında büyük bir tepki ile karşılanmış ve başta tımarlı sipahiler olmak üzere bölge halkı silah toplayan görevlilerin işlerini zorlaştırmak için ellerinden geleni yapmışlardır.³⁹

Halktan ve suhtelerden silahlarının toplatılması tedbirinin işe yaramamış olduğunun göstergelerinden birisi de, bu emirden sadece bir buçuk ay gibi kısa bir süre sonra yine Bolu Devrek Arizyolu köyünde 25 kadar suhtenin, Bolu beyi ve adamlarıyla silahlı çatışmaya girmiş olmasıdır. Beyin durumu merkeze ilettiği raporuna göre, çatışmada suhte liderlerinden Seyyid Osman, Kara Yahşi ve Bahadır Ali öldürülmüş ve üç suhte de yaralı halde kaçmıştır.⁴⁰

4. 1583: İsyân Halinde Olan Suhte Sayısının Artması

Kastamonu beyinin merkeze yazdığı bir rapordan, bölgede suhte sayısının binlere ulaştığı, bunların silahlı ve isyan halinde oldukları bilgisi elde edilmektedir. Buna göre, sancakbeyi, adamları ve sipahiyle birlikte yaklaşık 200 kişilik kovuşturma gücüyle isyancıların üzerine gitmesine rağmen çatışma sırasında isyancıların sayısının arttığını ve onlara karşı koyamadığını açıkça merkeze bildirmiştir. Raporda sancakbeyi, il erlerinden destek alamadığı ve onların desteği olmadan isyancılara karşı koyamayacağından da bahsetmiştir.⁴¹ Bölgede isyancı sayısının giderek artması ve yerel idarecilerin özellikle de sancakbeyinin isyancılarla başa çıkamaması, 1583'de Bolu, Kastamonu, Çankırı ve Ankara da dâhil olmak üzere suhte isyanlarını bastırmak için merkez tarafından Çorum beyi Behram Bey'in görevlendirilmesine

³⁵ BOA., A./DVNSMHHM.d. 46/17, (20 Ramazan 989 [18 Ekim 1581]).

³⁶ BOA., A./DVNSMHHM.d. 46/64, (27 Receb 989 [27 Ağustos 1581]).

³⁷ BOA., A./DVNSMHHM.d. 46/194, (26 Şevvâl 989 [23 Kasım 1581]).

³⁸ BOA., A./DVNSMHHM.d. 47/158, (21 Rebîü'l-evvel 990 [15 Nisan 1582]).

³⁹ Akdağ, *Celali İsyanları*, 271.

⁴⁰ BOA., A./DVNSMHHM.d. 47/349, (10 Cemâziye'l-evvel 990 [2 Haziran 1582]).

⁴¹ BOA., A./DVNSMHHM.d. 49/281, (13 Cemâziye'l-evvel 991 [4 Haziran 1583]).

neden olmuş olmalıdır.⁴² Yine Tosya ve Kargı kadılarına gönderilen hükümden, Eğri Sipah ve Öküz Hayreddin lakaplı eşkıyaların liderliğinde yaklaşık 300-400 suhtenin toplandığı ve isyan halinde oldukları anlaşılmaktadır. Hatta isyancılar, Abdurrahman isimli sipahinin kendilerini yakalamak için oluşturulan bölüğe kılavuzluk yapacağını öğrendiklerinde, onu engellemek ve cezalandırmak için evini silahla basıp, üzerine yürümüşlerdir.⁴³ İsyancıların halka karşı giriştikleri bu türden yıldırma politikalarının, hem görevliler hem de halk nezdinde suhteleri ihbar etmeyi imkânsız hale getirdiği söylenebilir.

Kovuşturma güçleri ile suhteler arasında meydana gelen silahlı çatışmalarda isyancıların birçoğu kaçarak hayatını kurtarabilmiştir. Kaçanlar ise memleketlerine dağılarak kendilerini koruyacak ve ihbar etmeyecek olan akrabalarının yanına sığındıkları gibi bir kısmı da köylere inerek serbest tımar sahiplerinin⁴⁴ mekânlarına tecavüz etmekte bile sakınca görmemişlerdir. Köy halkı ile birlikte serbest tımar sahiplerinin, çoğu zaman suhtelere karşı koymamış olmaları, isyancıların cesaretini arttıran bir diğer sebep olmuştur.⁴⁵ Vaziyetin zorluğu karşısında devlet, bu defa da her 10 kişi başına bir yiğitbaşı tayin edilmesi suretiyle, bir sipahinin de hepsine "baş ve buğ" olması konusunda bir tedbire başvurmuştur. Daha önce her kadılıktan bir tane olmak üzere oluşturulan yiğitbaşılığın, bu defa her 10 kişiye bir yiğitbaşı düşecek şekilde sayısının artırılması ve bu yiğitbaşılara da bir sipahinin "baş ve buğ" olması istenmiştir.

Memleketlerine dönen isyancılar aynı zamanda naip, muhızır gibi adaletle ilgili görevlere gelmişler ve kadılar da buna engel olmamışlardır. Örneğin, Çankırı'da bir suhte isyanı çıkartan Resul, Abdülkadir ve Veli'den, Resul sancakbeyi ve adamları tarafından ele geçirilmiş, diğerleri ise kaçmayı başarmıştır. Kaçanlardan Abdülkadir Çankırı'ya dönerek naip olmuş, Veli'yi de muhızır yapmıştır. Çankırı beyi Ahmed'in mektubu ile durumdan haberdar olan merkez, bunların hemen yakalanması konusunda bey ve kadılara emirler göndermiştir.⁴⁶

Bu durumdaki kaçak isyancıların yakalanabilmesi için devlet, özellikle vilayet ayanlarından yararlanma yoluna da gitmiştir. Ülke içinde suhte isyanlarının yoğun bir şekilde hissedildiği bu süreçte bir taraftan da ayanlar, iltizama katılmak ve köylüye borç para vermek suretiyle iyice zenginleşmişler ve topraklarını genişletmişlerdir. Dolayısıyla halk üzerinde etkili olmaya başlamışlardır.⁴⁷ 1583'de Çerkeş beyine gönderilen hükümden, Çerkeş'te meydana gelen olaylarda sancakbeyinin vilayet ayanları ile birlikte hareket etmesi istenmiştir. Fermandan anlaşıldığına göre, bölgedeki ayan ve eşraftan isyancılara karşı destek alınması vasıtasıyla devlet, ahali üzerinde kovuşturma güçlerinin etkinliğini arttırmayı düşünmüştür. Ayrıca bu işbirliğiyle suhtelere karşı ayanların, devletin yanında oldukları propagandasının yapılması ve yanlarında gizlenen kaçak suhteleri ihbar etme konusunda çekinen halkı da cesaretlendirmesi planlanmıştır.⁴⁸

⁴² BOA., A./DVNSMHHM.d. 44/384, (27 Safer 991 [22 Mart 1583]).

⁴³ BOA., A./DVNSMHHM.d. 51/80, (16 Şaban 991 [4 Eylül 1583]).

⁴⁴ Serbest tımar, beylerbeyi, sancak beyi, alay beyi, zaimler, çeribaşı, dizdar ve çavuş dâhil olmak üzere asayişin teminiyle vazifelendirilen görevlilere verilen has ve zemaetler bu türdendir. Onlar, para cezaları, evlilik vergisi ve kaçak kölelerin satışından elde edilen vergi gelirlerini tahsil etme hakkına sahiplerdi. Halil İnalçık, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, C 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 168-173.

⁴⁵ BOA., A./DVNSMHHM.d. 52/30, (2 Ramazan 991 [19 Eylül 1583]).

⁴⁶ BOA., A./DVNSMHHM.d. 52/478, (16 Zi'l-hicce 991 [31 Aralık 1583]).

⁴⁷ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014; Özcan Mert, "Ayan", *İslam Ansiklopedisi*, C 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 195-198.

⁴⁸ BOA., A./DVNSMHHM.d. 48/690, (22 Zi'l-hicce 990 [17 Ocak 1583]).

5. 1584: Osmanlı-İran Savaşları Sırasında Suhte İsyanları

Osmanlı-İran savaşları devam ederken isyanlar, devlet ve asker üzerinde daha büyük bir baskı yaratmaya başlamıştır. Sipahilerin seferden dönmemesi, bir taraftan sancaklarda güvenliğin sağlanmasında zafiyet oluştururken, diğer taraftan da isyanlar devam ederken seferde olan sipahileri geride kalan ev ve akrabaları konusunda endişeye düşürmüştür. Öte yandan devlet ise sancağı korumak için kalan sipahilerin isyanları bastırma konusunda ihmalkâr davrandıklarını düşünmektedir. Örneğin, 1584’de Bolu beyinin kethüdası ile yapılan yazışmada devlet, sancakta muhafazaya kalan sipahileri “*her biri kendi evinde ve kendi havasında gezerek*” şeklinde sadece kendi işleriyle meşgul oldukları hakkında itham ederek, kethüdayı da isyancılara gerekli karşılığı vermemekle suçlayarak onu “idamlık” olmakla ikaz etmiştir.⁴⁹ Durum bu haldeyken, Kastamonu’da Kara Hacı, Müezzinoğlu ve İnce Hasan liderliğinde suhteler toplanarak isyana sebep olmuşlardır. Bunların bir an önce yakalanması için Kastamonu beyi ve kadılarına merkezden emirler gönderilmiştir.⁵⁰

Devlet, daha önceki yıllarda isyanları bastırmak için suhtelerle anlaşma yolları aramış ve bunun için İstanbul’a bazı isyan merkezlerinden suhte temsilcileri çağırmıştır.⁵¹ Sonra isyan bölgelerine gönderilen temsilcilerden isyanların bastırılması konusunda etkin bir rol almaları beklenmiştir. Ancak, İstanbul kadılığına gönderilen bir yazıdan, seçilen on bir temsilcinin Gerede’de görevlerinin aksine hareket ettikleri, isyan eden suhteleri tespit etmek ve yakalamak yerine, onları destekleyecek bir tavır içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, medreselerde danışmendleri de etkilemiş, onlar da suhteleri ele vermemek suretiyle bu temsilcilerin isyan karşısındaki tutumlarını desteklemişlerdir.⁵²

6. 1585: Kargaşa Yılı

1585 yılında suhte isyanları, kapsamı iyice genişleyerek halkın da dâhil olduğu “kanlı bir boğuşma” halini almıştır. Bu süreçte, isyanı bastıramayan kovuşturma güçleri suhtelere ölçüsüz şekilde zulmettikçe, halk ve suhte akrabaları da isyancılardan yanarda yer almışlardır. Bu nedenle kimi zaman suhte akrabaları da tehdit ve zorbalığa maruz kalmıştır.⁵³ Ayrıca yerel idarecilere gönderilen fermanlarda, çatışma halindeki suhte isyancılar hakkında “demlerinin heder” olacağı ve bir isyancının ölümünden kimsenin sorumlu tutulmayacağı şeklindeki ifadeleri kullanan devlet, bu şekilde sert söylemlerine devam etmiştir.⁵⁴

Bu yıl içerisinde Bolu’nun Yenice, Onikidivan ve Yedidivan kazalarında, eski bir sipahi olduğu düşünülen Bela-yı Sipah isimli bir eşkıya lideri, suhtelerin başına geçerek bir isyan başlatmıştır. Suhteler arasında Somuncuoğlu, Divane Bali, Kadioğlu, Hira Fazlı ve grubun celladı olarak Divane Hüseyin bulunmaktadır. Burada her bir grubun bir celladı olduğu düşünüldüğünde, suhtelerin de ne kadar tehlikeli olabilecekleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak adı geçen kaza kadılarına ve sancak sipahilerine yazılan hükümde, isyancıların akrabaları tarafından korunup kollandıklarından yakınılmaktadır. Özellikle Yenice’de eski bir isyancı olduğu düşünülen Sunullah isimli bir naip, suhtelere yardım etmiş, onlara kalacak yer ve yiyecek temin etmiş ve karşılığında da onların haksızca kazandığı geliri paylaşmıştır.

⁴⁹ BOA., A.{DVNSMHH.d. 53/381, (9 Şaban 992 [16 Ağustos 1584]).

⁵⁰ BOA., A.{DVNSMHH.d. 53/69, (8 Receb 992 [16 Temmuz 1584]).

⁵¹ Bu on iki nakibden on biri Anadolu ve Karaman vilayetlerinin çeşitli sancaklarından olup bir kişi ise Rum vilayetindedir. Akdağ, *Celali İsyanları*, s. 262-263.

⁵² BOA., A.{DVNSMHH.d. 53/285, (11 Receb 992 [19 Temmuz 1584]).

⁵³ Akdağ, *Celali İsyanları*, s. 277-278.

⁵⁴ BOA., A.{DVNSMHH.d. 53/699, (3 Muharrem 993 [5 Ocak 1585]).

Ayandon'da ise kadısına gönderilen hükümden anlaşıldığına göre, isyancı suhtelere yine eski bir isyancı olup cezasını çeken Hızır Halife yardım ve yataklık yapmıştır.⁵⁵

İsyancıların sadece eş, dost-akraba ya da eski bir isyancı tarafından değil aynı zamanda bizzat kadılar tarafından da korundukları hükümlerde açık bir şekilde dile getirilmiştir. Örneğin, Çankırı sancağı kadılarına gönderilen fermanda, bölgede bulunan bazı kadıların isyancıları koruyup kolladıkları ve akraba yanında bulunan suhteleri yakalamak için bölgeye gelen kovuşturma güçlerini yanlış yönlendirdikleri ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu kadıların bazı varlıklı kişileri suhte akrabası olduğu iftirasıyla suçlayarak aklanmaları için onlardan para ve mal talep ettikleri ve bunları bizzat suhtelere yardım amacıyla kullandıkları da anlaşılmaktadır.⁵⁶

Bununla birlikte kendilerini koruyup kollamayan kadı ve naiplerin ise suhteler tarafından çok ciddi bir baskıya maruz kaldıkları görülmektedir. Örneğin suhteleri şikâyet eden Azdavay'ın kadı naibi, isyancılar tarafından işkenceye maruz bırakılarak öldürülmek istenmiştir. Naibin bizzat kendisinin merkeze ilettiği raporda, şikâyet ettiği Kara Hacı liderliğinde İnce Hasan, Yörük Resul, Kara Kabak, Abazoğlu ve Uzun Şakir isimli suhtelerin kendisini dağa kaçırdıklarını ve türlü işkenceler yapmak suretiyle kürekle öldürmek istediklerini anlatmıştır. Anlattıklarına göre, naip Azdavay ileri gelenlerinin araya girmesiyle ölümden kurtulmuştur. Bunun karşılığında isyancılar, bölge halkını soyup soğana çevirdikleri gibi naibin malını ve parasını gasp etmişler, tehditleri de uzunca bir süre devam etmiştir. Olayın soruşturulması için merkezden Muzaffer Çavuş bölgeye gönderilmiştir.⁵⁷

Bu yıllarda kaçan isyancı suhtelerin serbest tımarların yanında vakıf ve mülk arazilere de sığınmaya ve buraları haraca bağlayıp geçinmeye başladıkları görülmektedir. Bunların sahipleri ise çoğunlukla suhteleri ele vermek yerine, "*bizim serbestimiz ahalisindendir*" şeklindeki tavırlarıyla isyancıları koruyup kollama yoluna başvurmuşlardır. Böylece bir taraftan köy ve mahallelere inip eş, dost ve akraba yanında diğer taraftan da serbest tımar, vakıf ve mülk arazi sahiplerinin yanında gizlenen suhtelerin, yakalanması için bölgede bulunan bey ve kadılara fermanlar gönderilmiştir. Devletin, bu suhteleri koruyanlara karşı tehditkâr tavrı bu belgelere yansımıştır. Örneğin, Bolu ve Kastamonu sancakları kadılarına yazılan fermanda, kadılardan yanında suhte olup da teslim etmeyen dirlik sahiplerini merkeze bildirmeleri ve hatta gerekirse dirliklerinin ellerinden alınacağı konusunda uyarılmaları istenmiştir. Yine suhte bulunduran köy ve mahallelilerden gücü yetenlerin suhteleri teslim etmeleri; cesaret edemeyenlerin ise kovuşturma güçlerine haber vermeleri yönünde talimat vermeleri istenmiştir.

1585'de Boyabad'da haramzâde ve suhtelerin birleşerek Veli Halife, Çırak ve Receb'in liderliğinde isyan çıkardıkları, bunların yakalanmaları için Boyabad kadısına gönderilen hükümden anlaşılmaktadır.⁵⁸

7. 1585-1586: Ehl-i Örfün Suhte İsyanlarına Dâhil Olması

Bu yıllarda ehl-i örften bazılarının suhteleri teftiş etmek ve yakalamak bahanesini kullanarak halka zulmettikleri ve hatta görevlerinin aksine suhtelere destek olmaya başladıkları görülmektedir. Örneğin, Sinop ahalisi haklarında idam kararı olmasına rağmen

⁵⁵ BOA., A./DVNSMHH.d. 53/826, (20 Rebîü'l-evvel 993 [22 Mart 1585]).

⁵⁶ BOA., A./DVNSMHH.d. 53/700, (5 Muharrem 993 [7 Ocak 1585]).

⁵⁷ BOA., A./DVNSMHH.d. 60/139, (29 Zi'l-hicce 993 [22 Aralık 1585]).

⁵⁸ BOA., A./DVNSMHH.d. 53/688, (3 Muharrem 992 [5 Ocak 1585]).

her defasında bir yolunu bularak kaçan ve bir türlü yakalanamayan, sonunda yakalanınca Kıbrıs'a sürgüne gönderilmek üzere görevliye teslim edilmişken, görevli tarafından serbest bırakılan bir naib ile onun oğlu ve damadı hakkında şikâyetçi olmuşlardır. Naib İbrahim ile damadı Ahmed ve oğlu Cafer, Kıbrıs'a sürgüne gönderilmek üzere Kastamonu beyinin kaimmakamı Pervane Kethüda'ya teslim edilmelerine rağmen, Pervane Kethüda bunları beş-altı ay hapsedtikten sonra para karşılığında serbest bırakmıştır.⁵⁹ Bu şekilde, yakalanan suçluların yargılanması ve hak ettikleri cezaların verilmesi sürecinde ehl-i örfün görevlerini suiistimal ederek menfaatleri karşılığında suçlulardan yana tavır takınmaları isyanların büyümesinde önemli bir rol oynamış olabilir.

Bazen birçok ehl-i örfü suhtelerle birlikte halka da zulme sebep olan bir olayın içinde görmek de mümkün olabilmıştır. Örneğin, Çankırı beyinin kaimmakamının merkeze ilettiği bir raporda, Tosya'da Kerim, Satılmış, Pazarbaşıoğlu, Soğancı Hatip, Naip Bekir, Şehir Kethüdası Şükrullah, Büyük Hafız, Muhzır Hasan, Muhzır Mehmed, Dellal Ali, Dellal Muslı ve diğer kasaba ahalişi bir olmuş ve suçsuz bir zimmiye işkence ederek onu Alanya Kilise kapısına asarak öldürmüşler, eşyasını da yağmalamışlardır. Sonra da zimmiden gasp ettikleri eşyaları suhtelerle anlaşılarak onlara sattırılmışlardır. Ayrıca beyin kethüdası bunlara engel olmaya çalıştığında, Şehir Kethüdası Şükrullah'ın yaklaşık 200 adamıyla kendisinin üzerine yürüdüğünden bahsetmiştir. Olayın soruşturulması ve suçluların bir an önce yakalanması için Çankırı beyine ve Koçhisar kadısına ferman gönderilmiştir.⁶⁰ Yine benzer bir süreçte, Çankırı beyi Hüsrev Bey'in merkeze ilettiği bir yazıya göre, Toht Nahiyesi kadısı Alaaddin ile naibi Hamza, bazı yeniçerilerle birleşerek "suhtevane" bir tavırla, isyancılara yardım etmişlerdir. Hatta bunlar, çıkardıkları olaylar bahanesiyle bölgede subaşılardan tahsil etmesi gereken bazı cürm ü cinayet gibi vergileri toplamak yoluyla da haksız kazanç elde etmişlerdir.⁶¹

Suhteleri yakalamak üzere görevlendirilen bir ehl-i örfün görevini kötüye kullandığına dair Azdavay kadısının merkeze bildirdiği bir rapordan, konuyla ilgili çok çarpıcı bir gerçek ortaya çıkmaktadır. Devletin isyancılara karşı başvurduğu tedbirlerin başında gelen sancakta kalan sipahilere serdar tayin edilmesi yolunun, bizzat tayin edilen serdar tarafından kötüye kullanılması "Zaim Behzad" örneğinde çok net bir şekilde ortaya konulabilir. Zaim Behzad, isyancı suhtelerden aldığı bir oğlan ve 20.000 akçe rüşvet karşılığında, onların eşkıyalık yapmalarına müsaade etmiştir. Hatta kadının bildirdiğine göre sancak kadıları, bazı davalarda Zaim Behzad'dan korktukları için onun isteğinin aksine karar alamadıklarından ve dolayısıyla işlerini yapamadıklarından şikâyetçidirler. Zaim Behzad'ın görevini layıkıyla yapmamış olması, isyanların bastırılması konusunda sipahiler arasında da büyük bir zafiyete neden olduğunu düşündürmektedir. Durumun teftişi ve Zaim Behzad'ın yakalanması hakkında Kastamonu beyine, Daday ve Azdavay kadılarına yazılar yazıldığı anlaşılmaktadır.⁶²

Bolu beyinin raporunda, bu defa da isyancı suhteleri yakalama gibi bir görevi olmamasına rağmen, kendini görevlendirilmiş gibi tanıtıp, bu bahane ile halka zulmeden divan çavuşlarından Bektaş Çavuş'un adı geçmektedir. Bektaş Çavuş, bölgede yaklaşık 20 adamıyla birlikte suhte oldukları ya da suhtelere yardım ve yataklık yaptıkları gerekçesiyle halkı yıldırılmış, köylere yiğitbaşı atadığı bahanesiyle ahalden zorla para toplamıştır. Yine rapordan

⁵⁹ BOA., A./DVNSMHH.d. 53/138, (1 Cemâziye'l-âhir 1584 [10 Haziran 1584]); BOA., A./DVNSMHH.d.55/113, (4 Zi'l-hicce 992 [7 Aralık 1584]).

⁶⁰ BOA., A./DVNSMHH.d. 58/504, (8 Şaban 993 [5 Ağustos 1585]).

⁶¹ BOA., A./DVNSMHH.d. 60/583, (10 Cemâziye'l-evvel 994 [29 Nisan 1586]).

⁶² BOA., A./DVNSMHH.d. 60/196, (10 Zi'l-kâde 993 [3 Kasım 1585]).

Bektaş Çavuş ve adamlarının tüm bunların yanında Ramazan ayında içki içmek, Müslümanların eş ve çocuklarına musallat olmak gibi yüz kızartıcı suçları da işledikleri anlaşılmaktadır. Bu eşkıya takımının bir an önce yakalanması için Bolu beyine ferman gönderilmiştir.⁶³ Bolu'da bu defa da subaşılar, isyancı suhteleri yakalamak için görevlendirilen kovuşturma kuvvetlerinin ellerindeki silahları alarak onları isyana karşı koyamaz hale getirmişlerdir. Durum, bizzat Sipahi Mahmud ile eski Kastamonu Beyi Veli'nin merkeze bildirmesi sayesinde öğrenilmiştir.⁶⁴

Ehl-i örfün karıştığı bir başka suiistimal örneği de, isyancı suhteleri ele geçirmek için bölgeye gönderilen yeniçeri ve sekban gibi kapıkulu askerlerinin ellerinde olan ve görevlerini beyan eden "ahkâm-ı şerifeleri"ni bazı kötü niyetli kişilere menfaatleri karşılığında vermeleridir. Söz konusu durum, elinde suhte yakalamak için görevlendirildiğini gösteren belgelerle dolaşan bir eşkıya takımının türemesine sebep olmuştur. Adı geçen görev belgelerinin kontrol edilmesi hakkında Kastamonu ve Çankırı sancaklarındaki kadılara ferman gönderilmiştir.⁶⁵

Örnekler üzerinden bu yıllarda hala isyanların devam ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Bolu'da suhte isyanlarını bastırmak için 1584'de 50 alçak halli sipahi ile görevlendirilen Ankara sancakbeyi Behram Bey, Kastamonu'dan Ankara'ya kadar uzanan bölgede 300 suhte ile birlikte diğer eşkıya gruplarının elebaşı Muhyiddin liderliğinde isyan halinde olduklarını merkeze iletmıştır.⁶⁶ Yine 1585'de divan çavuşlarından Hürrem Çavuş, 30 sipahi ile hem sancağı korumak hem de isyancılarla mücadele etmek üzere bölgeye gönderilmiştir.⁶⁷ Ardından da Bolu beyi Mehmed Bey'e yazılan emirde sefere gitmek yerine, sancakta kalıp isyanları bastırması emredilmiştir (A.{DVNSMHHM.d.. 50/220: 22 Receb 993/20 Temmuz 1585). Tüm bunlara rağmen 1586'da Çankırı beyi, merkeze ilettiği raporunda isyan halinde olan suhte sayısının hala çok yüksek olduğundan ve bunlar yakalanmadıkça ve haklarından gelinmedikçe gerek yolcu ve tüccar; gerekse de sancak ahalisinin rahatlaması ve güvende olmasının mümkün olamayacağından bahsetmiştir.⁶⁸

8. 1587-1595: Suhte İsyanlarının Gücünü Kaybetmeye Başlaması

Bölgede kadı ve müderris gibi önemli görevlerde bulunan hatırı sayılır kişiler, 1586'nın sonlarında merkeze bir rapor iletmışlerdir. Raporda, suhte ve diğer eşkıya gruplarının çıkardıkları isyanların şiddetli ve uzun süre devam etmesinin en önemli sebebi olarak İran seferlerini göstermişlerdir. Öte yandan bu rapora cevaben merkezden Kastamonu, Çankırı ve Bolu beyleri ile kadılarına gönderilen fermana, Bolu'da suhteleri ele geçirmek için sipahi sekbanlara serdar olarak görevlendirilen Madak isimli sipahinin isyancıların hakından geldiği ve bu sayede halkın rahat bir nefes aldığı ifade edilmiştir.⁶⁹ Sipahi serdarları bu kez geçmişten farklı olarak, suhtelerle birlikte eşkıyalık yapan levend ve sekbanların desteklerini almaya ve onları silahlandırmaya başlamışlardır. Bu durum, isyancılara karşı başarılı olunması ve halkın suhtelerden desteğini çekmesini kolaylaştırmıştır. Mesela Çankırı'da

⁶³ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 60/140, (11 Zi'l-kâde 993 [4 Kasım 1585]).

⁶⁴ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 60/516, (28 Rebîü'l-âhir 994 [18 Nisan 1586]).

⁶⁵ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 53/730, (11 Safer 993 [12 Şubat 1585]).

⁶⁶ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 49/458, (23 Cemâziye'l-âhir 991 [22 Haziran 1585]).

⁶⁷ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 59/133, (6 Rebîü'l-âhir 993 [7 Nisan 1585]).

⁶⁸ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 60/586, (20 Cemâziye'l-evvel 994 [9 Mayıs 1586]).

⁶⁹ BOA., A.{DVNSMHHM.d.. 60/640, (29 Zi'l-hicce 994 [11 Aralık 1586]).

suhtelerin elebaşısı Dügüloğlu'na karşı başarılı bir operasyon gerçekleştirilmiş, yakalanarak İstanbul'a getirilmiştir.⁷⁰ Aynı şekilde Bolu'da kendisi gibi suhte olan 12 kişiyi yanına alıp olay çıkaran Kerim yakalanmış ve kürek cezasına çarptırılmıştır.⁷¹ Öte yandan bu tarihten sonra şiddetini yavaş yavaş kaybeden suhte isyanları, yerini celali isyanlarına bırakacaktır. Artık kalabalık sekban ve levend bölüklerine liderlik yapan celaliler ile birlikte ortaya çıkan celali grupları eşkıyalık yapmak için suhtelere ihtiyaç duymaz hale geleceklerdir.⁷²

Kovuşturma güçleri, isyancılara karşı başarılı olsa da isyanlar bölgede bir anda son bulmamıştır. Bu yıllarda Kastamonu beyi merkeze suhte isyanlarını bastırmanın hala zorluğundan bahseden mektuplar göndermektedir.⁷³ Bunun bir örneği de 1587'de 200'den fazla suhte ile hareket eden ve bir yıldır devam ettiği anlaşılan Kara Hacı isimli bir celali elebaşının çıkardığı isyandır. Bunlar, Eflani'de halkın malını gasp ve yağma etmek, onlardan zekât adına para toplamak, kadın ve oğullarını kaçırpı tecavüz etmek, 55 kişiden fazlasını öldürmek, azalarını kesmek suretiyle insanlara işkence etmek gibi cana ve mala kastedecek eylemlerde bulunmuşlardır. Kastamonu ahali, merkeze bir dilekçe göndererek uğradıkları bu zulmü anlatmıştır. Ahalinin anlatımlarından anlaşıldığına göre, Kara Hacı bölgedeki kadı ve müderrisler ile sipahilerden yardım almakta ve bu sebeple de bir türlü yakalanamamaktadır. İsyandan ahalinin gönderdiği bu mektupla haberdar olan merkezin, bu defa da isyancıları yakalamak için "şartlandırma" yoluna başvurduğu görülmektedir. Kastamonu beyi ile yapılan yazışmada, beye isyancılara yardım ve yataklık yapmamaları konusunda bu kadı, müderris ve sipahiler ile halktan yemin alması emredilmiştir. Yazının devamında sancakbeyinden yemini reddeden ve suhtelere yardım etmeye devam eden ehl-i örfün isimlerini merkeze bildirmesi istenmiş ve suhtelere kesilen cezanın aynısının onlara da verileceği ifade edilmiştir.⁷⁴ Özellikle bu yemin alma tedbirinin isyanların şiddetini azalttığı ve bu dönemde işe yaradığı düşünülebilir. Örneğin, 1594'de Ereğli'de Divan kapıcısı ve aynı zamanda Ereğli'de Haremeyni'ş-Şerifeyn Evkafı Mütevellisi olan Mehmed ile Kâtip Mehmed, Ereğli halkı isyanlardan perişan durumdayken, halktan ve ehl-i örften yemin alınan çevre vilayetlerde, halkın kısmen rahatladığından bahsettikleri bir raporu merkeze iletmışlerdir.⁷⁵

1593 yılına gelindiğinde isyanları bastırmada başarı sağlayan Kastamonu beyi Abdi, etrafa dağılan ve köyüne ya da mahallesine dönen suhtelerin sıklıkla karşılaştığı üzere, buldukları yerlerde imam, hatip, naip, mazul kadı, danışment ve mülazım gibi önemli görevlere geldikleri ve ilgileri olmayan davalara müdahale ettikleri konusunda merkezi bilgilendirmiştir. Görevli bu suhtelerin, köylü ya da mahallelilerinden destek alıp

⁷⁰ BOA., A./DVNSMHHM.d. 62/59, (6 Rebü'l-âhir 995 [16 Mart 1587]).

⁷¹ BOA., A./DVNSMHHM.d. 72/826, (26 Cemâziye'l-evvel 1002 [17 Şubat 1595]).

⁷² Celali İsyanları hakkında bkz. Akdağ, *Celali İsyanları*, s. 281-282; Akdağ, "Celâlî İsyanlarının Başlaması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4/1 (1945), s. 23-37; M. Çağatay Uluçay, 17. Asırda *Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa 1944; Fatma Acun, "Celâlî İsyanları (1591-1611)", *Türkler*, C 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 695-708; İlgürel, "Celâlî İsyanları", *İslam Ansiklopedisi*, C 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 252-257; Sadullah Gülten, "Osmanlı Anadolu'sunda Bir İskân Hikâyesi: Bozok Sancağı'nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar)", *History Studies*, 11/1 (2019), s. 128-154. DOI: 10.9737/hist.2019.711; Orhan Türkoğlan, "Sosyal Hareketler Olarak Celâlî Ayaklanmaları", *Belleten*, 60/228 (1996), s. 421-442. DOI: 10.37879/belleten.1996.421; Koç, "Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", *Bilgi*, 35 (2005), 229-245; Metin Aydar, "Celali İsyanlarında Suhte Olayları", *Genç Kalemler Tarih Dergisi* 3/4, (2017), s. 104-111; Sam White, *Osmanlı'da İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyanları*, Alfa Yayınları, İstanbul 2020.

⁷³ BOA., A./DVNSMHHM.d. 63/54, (19 Rebü'l-âhir 996 [18 Mart 1588]); BOA., A./DVNSMHHM.d. 62/523. (5 Cemâziye'l-evvel 996 [2 Nisan 1588]).

⁷⁴ BOA., A./DVNSMHHM.d. 62/425, (16 Muharrem 996 [17 Aralık 1587])

⁷⁵ BOA., A./DVNSMHHM.d. 72/825, (26 Cemâziye'l-evvel 1002 [17 Şubat 1594]).

güçlendikleri ve kendilerini desteklemeyenleri de “kâfir oldun” veya “eşin boş oldu” gibi haksız suçlamalarda bulunarak korkuttukları anlaşılmaktadır.⁷⁶ Hatta Abdi Bey, bunları yakalamak istediğinde köy ya da mahalle halkının kendisine karşı geldiği ve suçluları teslim etmediği bilgisi üzerinde durmuştur.⁷⁷ Olayların başından beri kaçan isyancıların köy ve mahallesine dönüp adaleti yanıltmak suretiyle suç işlemeye devam ettikleri üzerinde durulmuştu. Bu durumun başından sonuna kadar tüm suhte isyanları boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır.

9. 1609: Son Suhte İsyancıları

1609’da bölgede isyan haberleri arka arkaya belgelere yansımaya başlamıştır.⁷⁸ Bolu beyi Mehmed Bey, hala suhte isyanlarının artarak devam ettiğini, dernek ve cemiyetlerinin olduğunu ve hatta eşkıyalığın babadan oğula geçerek “suhte-zâde”lerin türediğini merkeze raporlamıştır.⁷⁹ Hatta Mehmed Bey’in, Hisarönü Kazası Boran köyünde suhte eşkıyasına liderlik yapan Muslihiddin ve adamlarını bertaraf ettiği, kendisine gönderilen fermanın anlaşılmaktadır.⁸⁰ Pavlu’da Nasuh Hanı civarında suhte isyancılarıyla karşılaşan Bolulu Hacıpaşabeykızı oğlu Mehmed’in para ve eşyası gasp edilmiş ve birkaç adamı da öldürülmüştür. Bu sırada isyancıların, bazen Hüdavendigâr Sancağı’na bağlı Gümüşabad mevzisinde, bazen de Beypazarı taraflarında yoğun bir faaliyet içerisinde oldukları ve birleşerek Bolu’ya gidecekleri istihbaratı merkez tarafından Bolu beyine bildirilmiştir.⁸¹ Eflani-i Yenice halkı, suhte eşkıyasından Fazlullah’ın bu yıllarda bölgede çıkardığı olaylardan dolayı neredeyse vatanını terk edecek duruma gelmiştir.⁸² Bu sırada, suhte akrabalarına yapılan haksızlıklar da devam etmektedir. Örneğin, Viranşehir kadısına gönderilen yazıya göre, Bolu beyi ve adamlarının kendi halinde ilim tahsil eden Danişmend Hızır’ın Suluçemen Köyü’nde yaşayan ailesinden “oğlun suhte eşkıyasındandır” şeklindeki haksız bir suçlama gerekçesiyle 2000 akçesini almışlardır.⁸³ Bolu’dan başka Boyabad kadısına gönderilen fermanla, hakkında yakalanma ve hatta idam edilme kararı olmasına rağmen bir türlü yakalanamayan eski bir suhte isyancısı olan Naip Kara Şaban’dan bahsedilmektedir.⁸⁴

Sonuç

16. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu toplumsal, sosyal ve ekonomik durum, istihdam edilemeyen medrese öğrencilerinin isyan etmelerine neden olmuştur. Başlangıçta sadece ihtiyaçlarını karşılamak adına birkaç suhtenin bir araya gelerek yaptığı isyanlar, özellikle III. Murad’ın tahta çıktığı ve İran seferlerinin başladığı yıllarda kalabalık gruplar halinde ve şiddetini artırarak devam etmiştir. Bu süreçte, 1577 ile 1609 yılları arasında Kastamonu, Bolu ve Çankırı sancaklarında meydana gelen suhte isyanları ve bu isyanlara karşı devletin başvurduğu tedbirlerin bölge bağlamında uygulanabilirliği makalenin konusunu meydana getirmiştir. Çalışmanın ana kaynağını mühimme defterleri

⁷⁶ BOA., A. {DVNSMHH.d. 70/173, (16 Cemâziye’l-âhir 1001 [20 Mart 1593]).

⁷⁷ BOA., A. {DVNSMHH.d. 70/405, (19 Cemâziye’l-âhir 1001 [25 Mart 1593]).

⁷⁸ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/724, (19 Muharrem 1018 [24 Nisan 1609]); BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/730, (24 Muharrem 1018 [29 Nisan 1609]); BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/1353, (25 Muharrem 1018 [30 Nisan 1609]).

⁷⁹ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/2177, (1 Safer 1018 [6 Mayıs 1609]).

⁸⁰ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/1696, (2 Cemâziye’l-âhir 1018 [2 Eylül 1609]).

⁸¹ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/2144, (23 Safer 1018 [28 Mayıs 1609]); BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/791, (3 Rebîü’l-evvel 1018 [6 Haziran 1609]).

⁸² BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/400, (12 Rebîü’l-evvel 1018 [15 Haziran 1609]).

⁸³ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/3018, (6 Rebîü’l-evvel 1018 [9 Haziran 1609]).

⁸⁴ BOA., A. {DVNSMHH.d. 78/526, (5 Cemâziye’l-evvel 1018 [6 Ağustos 1609]).

oluşturmaktadır. Bu kaynaklara göre, bölgede meydana gelen suhte isyanları, kronolojik bir sıra halinde ve konusuna göre başlıklar altında ele alınmıştır.

Değerlendirilen yıllarda isyan halinde olan suhtelerin sayısı artarken, bunların bir lider arayışları da çok çabuk karşılık bulmuştur. Kastamonu'da Ardıçoğlu, Gökosman, Kara Hacı, Müezzinoğlu ve İnce Hasan; Bolu'da Seyyid Osman, Kara Yahşi, Bahadır Ali ve Bela-yı Sipah; Çankırı'da Canbazoğlu Resul, Çalık Veliyyüddin, Ekmeloğlu, Arpacıoğlu ve Kılıçoğlu; Gerze'de Alihan ve Kuloğlu; Bobayad'da Depeköylü Gökdeli ve Tosya'da Eğrisipah ve Öküz Hayreddin suhteleri örgütleyerek onları isyana sürükleyen ele başlarından bazılarıdır. Bu bağlamda, bölgede isyan üzere olan suhte sayısı binlere ulaşırken, bu suhteler eylemlerinde daha fazla şiddete başvurur olmuşlardır. Artık sadece mala veya paraya kastetmenin yanında, kadın ve oğlan çocuklarını kaçırpı tecavüz etmek, azalarını kesmek suretiyle insanlara çeşitli işkencelerde bulunmak ve hatta kendilerine karşı gelenleri öldürmek gibi eylemlerin içinde yer almaya başlamışlardır. Bu olaylar karşısında halk, her an köyünün ya da evinin basılması ve hatta öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalırken bölgede, tüccarlar suhte korkusundan ticaret yapamaz hale gelmişlerdir. Örneğin, bu olaylardan dolayı Eflani halkının yurtlarını terk etmek mecburiyeti gibi bir durumun içine düştükleri görülmüştür.

Bu tarihlerde isyanların ve şiddetin artmasının en önemli sebebi, mühimme kayıtlarında da ifade edildiği gibi İran seferleri olarak zikredilmiştir. Seferlerin başlaması ve uzun sürmesi sancakların boşalması ile başlayan bir güvenlik zafiyetine neden olmuştur. Ayrıca Sokullu Mehmed Paşa'nın vefat etmesi ile ortaya çıkan otorite zayıflığı, yine isyancı sayısının ve eylemlerinin artmasının bir diğer sebebi olarak gösterilmiştir.

Bu yıllarda suhtelerin özellikle kendilerine yardım etmeyen ve kendilerini desteklemeyen ehl-i örf'e yönelik eylemlerinin de şiddeti ve sayısı artmıştır. Özellikle kadınlara yönelik eylemlerine Boyabad kadısının kaçırılarak öldürüldüğü ve malının da gasp edildiği olaylar örnek olarak gösterilmiştir. Bu durum, isyancılar ile ehl-i örf'e karşı karşıya getirirken ehl-i örf'ün de isyanları bastırma konusunda şiddete başvurmasına neden olmuş, çıkan çatışmalarda her iki taraftan da birçok insan ölmüştür. Hele bir de devletin isyancıların dökülen kanlarının heba olacağı ve öldürülen hiçbir isyancının hesabının sorulmayacağı şeklindeki söyleminin, isyanların en başından itibaren, devam etmesi isyanları bastırma bir yana çatışmaları daha da uzatmıştır. Bu durum bu defa da ehl-i örf ile halk arasında büyük bir çekişmeyi başlatmıştır. Kimi zaman halk, isyancı suhteleri yakalamak için çaba gösteren ehl-i örf'ün karşısında dahi yer alabilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da çatışmalarda kaçmayı başaran isyancı suhteler kendilerini koruyacak ve ihbar etmeyecek olan akrabalarının yanına sığınmayı tercih etmişlerdir. Yine kaçan suhtelerden bazılarının memleketlerine geri döndüklerinde, adaleti yürütmekle ilgili görevleri üstlendikleri ve kadınların da buna göz yumduğu görülmüştür. Naip, muhız gibi görevlere gelen bu suhteler, kadınları gözeterek istedikleri kararların çıkarılması konusunda onlara baskı yaparak bu defa da adaleti yanılmak suretiyle suç işlemeye devam etmişlerdir.

Bir müddet sonra bu defa da isyancı suhteleri yakalamakla görevlendirilen ehl-i örf, bizzat suhtelerle birlikte hareket etmeye başlamıştır. Zaten yakalanamayan ve yakalandıklarında ise yargılanamayan isyancı suhtelere ehl-i örf de kendi menfaatleri doğrultusunda dâhil olunca olaylar önlenemez bir hal almıştır. Örneğin, isyanlar bastırılmadıkça, merkezden bölgeye gönderilen çavuşların isyancılar karşı ortak bir tavır takınmadıkları tespit edilmiştir. Bunların içinde isyancılar karşı başarılı operasyonlar gerçekleştirenler olduğu gibi suhteleri etrafında toplayıp yeni bir isyana sebep olanlar da olmuştur. Yine sancakta kalan sipahilere serdar tayin edilmesi yolunun, bizzat tayin edilen serdar tarafından kötüye kullanılması,

isyanların bastırılması konusunda sipahiler arasında da büyük bir zafiyete neden olduğunu düşündürmektedir. Bu şekilde devletin başvurduğu tedbirlerin bölgede karşılık bulamaması, isyanların artarak devam etmesi sonucuna yol açmıştır. Çoğu zaman devlet, öncelikle kadı ve sancakbeyini adamlarıyla birlikte isyanlara karşı görevli atfederken gerektiğinde onların sancaktaki sipahilerden, kapıkullarından ve il erlerinden destek almasının da önünü açmıştır. Ancak bu destek, hiçbir zaman organize bir şekilde isyancılara karşı oluşturulamamıştır. Bu konuda, Sinop kadısının isyancılara karşı koymak için bölgedeki sipahi, kuloğulları ve il erleri gibi hiçbir kovuşturma gücünden destek alamadığından yakındığı mektubundan bahsedilmiştir.

Devlet, isyanları bastırmak için bölgede oluşturulan milis kuvvetleri olan il erlerinden faydalanırken, bu teşkilatın başına öncelikle her kazadan olmak üzere bir yiğitbaşı görevlendirilmesini istemiştir. Daha sonraki yıllarda ise, her on kişiye bir yiğitbaşı ve bunların başına da bir sipahinin “baş ve buğ” atanmasını emretmiştir. Ancak bu il erleri teşkilatı, çalışma boyunca vurgulandığı gibi, isyanların bastırılması konusunda bölgedeki kovuşturma güçlerine yeterli desteği sağlayamamıştır.

Suhtelerin eylemlerinde silah kullanmaları, hatta halkın da silahlanmaya başlaması neticesinde devlet, suhtelerden ve halktan silahların toplatılması emrini vermiştir. Ancak, kayıtlardan anlaşıldığına göre bölgede sipahiler, gizlice halkı silahlandırırken bu durum, sipahi hizmetkârı olduğunu söyleyenlerin silahlarını teslim etmemelerine neden olmuştur. Devletin isyanları bastırmak için bölgeye gönderdiği suhte temsilcilerinin görevlerini layıkıyla yerine getirmedikleri, Gerede’de bu temsilcilerin isyan eden suhteleri destekleyecek bir tavır içinde olmalarından anlaşılmıştır. Bu durum, medreselerde danışmendleri de etkilemiş, onlar da suhteleri ele vermemek suretiyle bu temsilcilerin isyan karşısındaki tutumlarını desteklemişlerdir.

Devletin suhtelerin isyan etmesinin nedenleri üzerinde durarak bunları ortadan kaldırmak yerine; isyanlara karşı sadece askerî tedbirlere başvurarak bastırma yoluna gittiği söylenebilir. Nihayet 16. yüzyılın sonlarında suhte isyanları, yarım asır devam eden bir kargaşa sonrasında bütün ülkede olduğu gibi Kastamonu, Bolu ve Çankırı sancaklarında da etkisini yavaş yavaş kaybetmeye ve yerini zamanla Celali İsyancıları’na bırakmaya başlamıştır. Yapılan bu çalışma, bölgenin suhte isyanları bağlamında değerlendirilmesine vesile olarak elde edilen sonuçların hem yerel tarih, hem de genel Osmanlı tarihi yazımında kullanılabilir olması bakımından önemlidir. Ayrıca, devletin isyanları bastırmak konusunda başvurduğu tedbirlerin bölge bağlamında uygulanabilirliğinin ayrıntılı olarak örneklerle verilmesi, isyanların bastırılmamasının genel nedenleri üzerinde değerlendirmeler yapılmasına imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

BOA. A./DVNSMHM.d.. (Mühimme Defterleri): 28/484; 31/543; 33/521; 35/75, 468, 629, 925; 36/475, 924, 959, 44/384; 46/17, 64, 194; 47/158, 349; 48/690; 49/281, 458; 51/80; 52/30, 478; 53/4, 69, 138, 285, 381, 504, 688, 699, 826, 700, 730; 55/113; 59/133; 60/139, 140, 196, 516, 583, 586, 640; 62/59, 425, 523; 63/54; 70/173, 405; 72/825, 826; 72/825; 78/526, 724, 730, 791, 1353, 1696, 2144, 2177, 3018, 4004.

2. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

- 5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1994.
- Acun, Fatma, "Celâlî İsyancıları (1591-1611)", *Türkler*, C 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 695-708.
- Akdağ, Mustafa, "Celâlî İsyancılarının Başlaması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4/1 (1945), s. 23-37.
- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Aydar, Metin. "Celali İsyancılarında Suhte Olayları", *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi* 3/4, (2017), s. 104-111.
- Baykal, Bekir Sıtkı, "III. Murad", *İslam Ansiklopedisi*, C 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s. 172-176.
- Çağ, Galip, "Rumeli'de Suhte (Softa) Olayları ve Anadolu ile Karşılaştırmalı Bir Bakış (1566-1609)", *İctimaiyat Osmanlı'dan Günümüze Balkanlar Özel Sayısı 3*, (2023), 1-11. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1297089>.
- Faroqhi, Suraiya, *Devletle Başa Çıkmak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.
- Braudel, Fernand, *Akdeniz I.*, Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2017.
- Gülten, Sadullah, "Osmanlı Anadolu'sunda Bir İskân Hikâyesi: Bozok Sancağı'nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar)". *History Studies*, 11/1 (2019), s. 128-154. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.711>.
- İlgürel, Mücteba. "Celâlî İsyancıları", *İslam Ansiklopedisi*, C 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 252-257
- İlgürel, Mücteba, "İl erleri", *İslam Ansiklopedisi*, C 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 59-61.
- İnalcık, Halil, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, İstanbul 1996, s. 1-14.
- İnalcık, Halil, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, C 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 168-173.
- Koç, Yunus, "Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyancılarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum". *Bilig* 35 (2005), s. 229-245.
- Koç, Yunus, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (2013), s. 147-159.
- Köse, Ensar, "İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)". *Çukurova Araştırmaları* 3/1 (2017), s. 22-51.
- Kundakçı, Sibel, "Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında Suhte Olayları (1559-1576)". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (2022), s. 1155-1170. <https://doi.org/10.11616/asbi.1146757>.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1590)*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962.
- Kütükoğlu, Mübahat, "Mühimme Defterleri", *İslam Ansiklopedisi*, C 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s. 519-522.
- Maden, Fahri, *Kastamonu'da Eşkıyalık*. Kitabevi, İstanbul 2018.

- Matthee, Rudi. "Saiklerin ve Sebeplerin Işığında 986-998/1578-1590 Tarihli Osmanlı-Safevî Savaşı". *Cihannüma*, 4/2 (2018), s. 115-140. <https://doi.org/10.30517/cihannuma.505371>.
- Mert, Özcan. "Ayan", *İslam Ansiklopedisi*, C 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 195-198.
- Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayınları, İstanbul 2007.
- Öz, Mehmet, *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Özel, Oktay, "Şiddetin Egemenliği 1550 ila 1700 Arasında Celaliler", *Osmanlı Dünyası*, Editör Christine Woodhead, Alfa Yayınları, İstanbul 2023, s.245-268.
- Özkaya, Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Bellekten* 38/152, 1974, s. 657-708.
- Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II.*, Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Solak, Yılmaz, Özlem, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suhte İsyanları (1558-1576)", Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla 2014.
- Toka, Gökhan, "XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları", Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2019.
- Türkdoğan, Orhan, "Sosyal Hareketler Olarak Celâli Ayaklanmaları", *Bellekten* 60/228 (1996), s. 421-442. <https://doi.org/10.37879/bellekten.1996.421>.
- Uluçay, M. Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa, 1944.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1961.
- Yılmaz, Savaş, "III. Murat Döneminde Eşkıya Suhtelerle Yapılan Müzakere Üzerine Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45/2 (2018), s. 61-82.
- Zararsız, Abdullah. "Osmanlı Kroniklerinde Sokullu Mehmed Paşa ve Sokoloviç Ailesi", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 11 (2021), s. 321-354. <https://doi.org/10.13114/MJH.2021.568>.